

SPROGMUSEET

Redaktør: Ole Stig Andersen

Ord kommer og går

Af [Randi Benedikte Brodersen](#) 27. juni 2011 • I kategorien [Ord](#) •

Politiken har sat en kampagne i gang for at redde 43 ord som Jørgen Nørby Jensen fra Dansk Sprognævn har udvalgt til at skulle "dø" med næste udgave Retskrivningsordbogen. Som man ser er læserinteressen for projektet stor.

Lige så svært som det er for nogle at acceptere at ord kommer og går, uanset hvad vi hver især mener om den slags, lige så enkelt er det for andre at fortælle at sproget ikke kan andet end at udvikle sig hele tiden, at sprogets naturlige tilstand er konstant forandring. Men hvorfor er det ikke indlysende for alle at sproget forandrer sig hele tiden, udvikler sig, tilpasser sig til dagens og nutidens behov, at sproget og tiden ikke kan og ikke vil stå stille?

Som sprogbrugere bidrager vi alle på forskellig vis med at udvikle sproget, ved at bruge og danne nye ord og udtryk, nye betydninger, nye udtaler osv., og nogle af os bidrager mere end andre, og især de unge er ivrige sprogforandrere. Nye ord tager alle i brug, og når vi får nye ting, vaner, omgangsformer osv.,

følger der nye ord og udtryk med. Ordforråd – og udtale – er de områder i sproget som er mest i bevægelse, og hvor det også er lettest at registrere nyt og udvikling, mens bøjningssystemer og sætningsbygning er meget mere faste bestanddele i sproget som kun forandrer sig sparsomt og langsomt, og den del af sprogets udvikling er meget vanskeligere at få øje på.

Hvorfor er det da så svært og slemt at ord, udtryk og betydninger forsvinder eller forandrer sig? Hvorfor vil folk flest helst have at sproget ikke forandrer sig ret meget, at vi beholder de ord, betydninger og udtryk som vi er vant til og vokset op med? Eller vant til og vant til, de har jo ikke altid været i sproget, for mange af dem har også været nye engang.

Det der satte gang i mine tanker og spørgsmål om ord, stod i en e-post som jeg fik for ganske nylig, med en fængende opfordring i emnefeltet: "Noget må der gøres!". Det vage "noget", det insisterende "må", den passive form "gøres" og udråbstegnet gjorde mig nysgerrig. I e-posten var der en henvisning til en [avisartikel](#) i *Politiken* med overskriften "43 ord er i fare for at uddø". Men 43 ord, tænkte jeg, det er jo ingenting når vi tænker på at vi hvert år får flere hundrede nye ord, og jeg hæftede mig ved de negativt ladede ord "fare" og "uddø". Da jeg læste lidt mere af artiklen, blev det klart for mig at det sagen drejede sig om, var at de 43 ord måske ikke skal med i den kommende retskrivningsordbog, og det havde så ført til ord der var i fare. Men måske er det en trøst for mange at ALLE ord findes i [Den Danske Ordbog](#), bortset fra ét, nemlig ordet **skellig**, som vi da vist godt kan undvære. En del af ordene får dog i *Den Danske Ordbog* stemplet "gammeldags" eller "højtidelige".

Men kan ord (ud)dø? Eller forsvinde? Og hvad vil det sige? Forsvinder ord ud af sproget fordi de forsvinder ud af en retskrivningsordbog? Det gør de selvfølgelig ikke. Og i øvrigt er de med i ordbogen i meget længere tid end i sprogbrugen. Det tager altså lang tid før de forsvinder fra en ordbog, og en del af de ord der står i en retskrivningsordbog, er såmænd ord som mange af os sjældent bruger, men det betyder ikke at de ikke længere findes i sproget. (Og vi kan så også spørge: Hvad er det for ord vi vil have med i en retskrivningsordbog eller som hører hjemme i en retskrivningsordbog? Hvad skal ud, og hvad skal ind? Retskrivningsordbogen dækker "rigssprogets almindelige ordforråd" som det hedder i den nævnte avisartikel).

Nogle ord bliver brugt af færre mennesker nu end tidligere. Fx er der jo ikke længere så mange der karter uld og kerner smør. Men ordene lever alligevel videre. I gamle og nye ordbøger. I de store dialektordbøger. I forskeres arbejder. I litteraturen. I H.C. Andersens eventyr støder vi fx på mange ord som føles fine og gammeldags. Nogle eventyrlige ting er gået af brug og af mode, og ordene har vi så ikke brug for på samme måde mere, eller måske giver vi dem ny betydning eller ny stilværdi. Det er sprogets og livets gang. Bevægelse. Forandring. Udvikling.

Så de 43 ord som er nævnt i *Politikens* artikel og som nok især er kendt blandt midaldrende og ældre sprogbrugere. Måske kender vi en god del af ordene, men bruger dem ikke i vores dagligsprog. Nogle af ordene bruger vi måske kun i talesproget, i uformelle eller højtidelige sammenhænge, nogle kun i skrevne tekster, nogle måske kun for at opnå en bestemt stileffekt, og andre kender vi måske fra litterære tekster. Her er ordene (med de anførte betydninger i parentes):

Bajads ('gavtyv', 'klovn'), **blegsotig** ('trist', 'uden gennemslagskraft'), **brødflov** ('sulten', 'småsulten'), **charlatan** ('bedrager'), **djærv** (bramfri), **dorsk** ('sløv', 'doven'), **dosmerseddel** ('huskeseddel'), **døgenigt** ('doven' og uduelig person'), **i dølgsmål** ('i det skjulte'), **fjæle** ('skjule'), **flanere** ('drive skodesløst omkring'), **flottenhejmer** ('ødsel person med dyre vaner'), **fløs** ('lømmel'), **forfjor** ('året før sidste år'), **forskerkse** ('forspilde'), **forsoren** ('kæk', 'munter', 'friskfyragtig'), **forvorpen** ('fræk'), **fusentast** ('letsindig og skrupelløs person'), **gebommerlig** ('kolossal', 'vældig'), **gelassen** ('overdrevent villig og hjælpsom'), **halsstarrig** ('stædig'), **idelig** ('uafbrudt'), **kalas** ('stor og overdådig fest'), **kanalje** ('fræk og uopdragen person', 'slubbert'), **knibsk** ('afvisende', 'snerpet'), **knarvorn** ('gnaven', 'vrangvillig'), **kålhøgen** ('indbildsk'), **langmodig** ('tålmodig'), **misliebige** ('mistænkelig'), **mødig** ('træt', 'morbanket'), **negerbolle**, **negerkys** ('flodebolle'), **obsternasig** ('trodsig', 'genstridig'), **skellig** ('gyldig', 'rimelig'), **sporenstrege** ('øjeblikkelig', 'straks'), **spæge** ('styre' eller 'tæmme'), **svanger** ('gravid'), **sysselsætte** ('beskæftige'), **træsk** ('lumsk', 'snu'), **trættekær** (krakilsk, kværulemtisk), **tvætte** ('vaske'), **uførtøvet**

Seneste sprognyheder

6/3	Dansklærere: Tosprogede børn bliver sprogligt forsømt www.bt.dk
28/2	Flere og flere ordblinde fårter på universitetet - Magisterbladet magisterbladet.dk
22/2	Keeper eller målmand — hvilket ord er bedst? Dansk Sprognævn dsn.dk
17/12	Snebajer og nytårsskrald: Juleord kan slås op i netordbog - Jubii www.jubii.dk
24/11	Meet the Last Speaker of a Dying Language video.nationalgeographic.com

30/6	Irish-language theatre: underground but still alive www.irishtimes.com
29/6	Celebrating two years of language renewal - Princeton Similkameen Spotlight www.similkameenspotlight.com
28/6	Linguistics Breakthrough Heralds Machine Translation for Thousands of Rare Languages - MIT Technology Review www.technologyreview.com

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på [Sprogmuseet.dk](#) [på et større kort](#)

Mere i kategorien 'Ord'

Behövs ett nytt pronomen?

Ordbog over det danske Sprog

Coole Songs Downloaden – om engelsk påvirkning af dansk og tysk

Sociologisk leksikon

Nye kommentarer

Ruben Schachtenhaufen til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

Niels Larsen-Ledet til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

william fich til Jødiske efternavne

Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt

Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt

Herluf Hansen til Ded borrijnholska måled

Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?

Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish

Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet

Mads Haupt til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

Artikler om

(’øjeblikkelig’, ’straks’), **vindbøjt** (’person, der skifter standpunkt efter hvad der betaler sig bedst’, ’pralhals’), **ødeland** (’person som ødsler sine penge bort’).

Hvad er det så for ord? Det første jeg tænker over, er ordenes *betydning* og *brug*, at der er tale om ord som ikke er helt almindelige i moderne dansk, mens de anførte synonymymer som fortæller os ordenes betydning, er almindelige ord som de fleste nok kender og bruger. De eneste ord af de 43 som jeg selv bruger uden at tænke over det og ikke oplever som altomodiske eller specielle, er **dorsk** og **djærv** og **forfjor**. Men i sommer kunne jeg finde på at **flanere**, at byde familien til **kalas** og prøve **langmodig** og **gebommerlig** af.

Jeg hæfter mig også ved ordenes oprindelse – som vi finder i **Den Danske Ordbog**, og som jeg har tjekket dér – og bemærker at over 1/3 af ordene er tyske importord eller afledt af tyske ord: **dosmersedd****el**, **døgenigt**, **flottenhejmer**, **flos**, **forskertse**, **forvorpen**, **gebommerlig**, **gelassen**, **halsstarrig**, **knibsk**, **langmodig**, **mislieb****ig**, **sporenstre****g**s, **svanger**, **træsk**, **uførtøvet**, **vindbøjt**el – i øvrigt er **dosmersedd**el fx et ord som hører til i min barndom fordi jeg ofte har hørt mine forældre bruge det, med sønderjysk udtale.

Interessant er det også at en del af ordene er oldnordiske: **idelig**, **djærv**, **dølge**, **fjæle**, **forfjor**, **spæge**, **sysselsætte**, **trætte** + **kær** og også **tvætte**. Nogle få ord kommer fra fransk: **charlatan**, **flanere** og **kanalje**, et par fra latin: **kalas** og **obsternasig**, et enkelt fra italiensk: **bajads**.

Med hensyn til *ordklasser* er der påfaldende mange tillægsord, omkring halvdelen af ordene, og en del navneord, ca. ¼ af ordene, og pudsig nok er næsten alle tillægsord og navneord ord som især bliver brugt om personer. Derimod er der kun en håndfuld udsagnsord: **fjæle**, **flanere**, **forskertse**, **sysselsætte** og **tvætte**.

Har vi brug for de 43 ord? Hvis vi oplever, vi har brug for dem, er der jo ingenting i vejen for at bruge dem. Og hvis vi holder fast ved (nogle af) dem, så gør vi det nok især fordi de indgår i vores sprognorm eller fordi vi synes det er gode, sjove eller velklingende eller måske fine og gammeldags og giver en særlig stil og stemning. Vores egen norm, den er vi fortrolige med, og den vil vi helst ikke have, skal forandre sig ret meget. Vi kan lettere lære nogle nye ord end skille os af med gamle, for ordene er en del af vores identitet. Vi fortæller hvem vi er gennem ord, ordvalg, ordbetydninger og ordkombinationer. En del af vores liv bor i vores ord, og selv om nogle af dem glider ud af hverdagssproget, eller ud af en ordbog, er de stadig i vores sprog og i vores liv.

Sproget tilpasser sig til alle behov og situationer til enhver tid. Ord kommer og går. I de sidste 50 år er der kommet et pænt antal engelske importord ind i dansk, og i takt med at fx det japanske køkken har erobret vesten, har vi også fået velsmagende japanske ord som **sushi**, **nori**, **kombu**, **miso**, **sencha** og **bancha**. Nogle af de ord der går, kommer fra tysk. I middelalderen fik vi et stort antal plat- og højtyske ord ind i dansk, og de har gjort god nytte igennem mange hundrede år før nogle af dem, og en del andre ord, nu langsomt glider ud af moderne dansk.

Randi Benedikte Brodersen
Islands Universitet

Tagget med: [Ord](#), [Sproghistorie](#)

3 kommentarer

David
28. juni 2011 • 13:18

Det är intressant att notera att flera av de 43 orden är fullt brukliga på svenska: charlatan, djärv, flanera, halsstarrig, idelig, kalas, sysselsätta (sig) samt tvätta. Förföl, kanalje och oförtövad framstår som något ålderdomliga men förekommer likväl i Svenska Akademiens Ordlista. Att samma ord har olika stilvalörer i danska och svenska är naturligtvis inte förvånande, men ändå intressant.

Svar

Inger M. Olsen
30. juni 2011 • 21:04

Det er gebommerlig kedeligt at læse, at den Danske Retskrivningsordbog ikke har plads til de 43 ord på Randis liste, når man har plads til flere stavemåder, alle korrekte, af flere ord f. eks. grøntsag/grønsag;chaussesten/chaussésten;indvillige/indvilge. Man må undre sig over hvilken fusentast, der har bestemt sig for sporenstrengs at eliminere ord som kalas og forsoren uden skellig hensyn til, at sproget sporenstrengs bliver frataget djærve ord, som enhver bajads skulle kunne bruge med fornøjelse uden idelig skelen til en dosmerseddel.
Ja, Randi, du har endnu engang uførtøvet fået pennen til at sysselsætte sig med sproget – og smilet frem. Det skal du have tak for.
Inger (M. Olsen)
Portland State University
Portland
Oregon

Svar

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk

Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter

engelsk esperanto Formidling fransk identitet

konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord

ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion

romanske sprog russisk Sjov skriftsprog sprogdød Sproggeografi

sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi

svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale

Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources
januar 2015	Ethnologue: Languages of the World
december 2014	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
november 2014	LL-Map: Language and Location
maj 2014	Minority Rights Group
marts 2014	Omniglot. Writing Systems and Languages of the World
februar 2014	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
oktober 2013	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
august 2013	
marts 2013	
januar 2013	
december 2012	
november 2012	
oktober 2012	
september 2012	Bogstavlyd
juli 2012	Dansk sprognævn
juni 2012	Den danske ordbog
maj 2012	Dialekt.dk
april 2012	dk.kultur.sprog
marts 2012	Korpus.dk
februar 2012	Nye ord i dansk på nettet (NOID)
januar 2012	Ordbog over det danske sprog
december 2011	Ordnet. Dansk sprog i ordbøger og korpus
november 2011	Sproget.dk
oktober 2011	Svenska Akademien
september 2011	Ø (Schwa.dk)
august 2011	
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	
marts 2010	
februar 2010	
januar 2010	
december 2009	
november 2009	
oktober 2009	
september 2009	
august 2009	
juli 2009	
juni 2009	

Carsten Boll

20. juli 2011 • 12:03

Det mest ejendommelige er for mig ikke den sensationalistiske fremstilling – den må man vænne sig til, hvis man vil læse nyheder – men at der seriøst er mennesker der tror at et ords liv eller død afhænger af om det står i en ordbog.

Svar

maj 2009

april 2009

marts 2009

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.